

Chudoba jako sociální problém

Tomáš Dvořák

**Fakulta sociálních věd
Univerzita Karlova
Praha**

3. ročník sociologie

Konzultoval: Doc. PhDr. Jadwiga Šanderová CSc.

Práce bude obhajována v 6. semestru studia.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

V Praze Dne 15. května 2006

Poděkování:

Upřímně děkuji konzultantce Doc. PhDr. Jadwize Šanderové CSc.
za cenné připomínky.

1. ÚVOD	4
2. TEORETICKÁ ČÁST	7
2.1 Něco málo o chudobě	7
2.1.1 Jak definovat chudobu?	7
2.1.2 Chudoba v ČR	9
2.2 Sociologie Socialních Problemů	10
2.3 Model Veřejných Arén	13
2.3.1 Dynamika soutěžení a institucionální prostředí	14
2.3.2 Arény veřejného diskurzu	15
2.3.3 Principy selekce a experti	15
3. VÝZKUMNÁ ČÁST	17
3.1 Metodologie a hypotézy	17
3.1.1 Hypotézy	18
3.2 Operacionalizace hypotéz a popis proměnných	19
3.3. Výsledky Analýzy	26
3.3.1 Rozložení proměnných	26
3.3.2 Testování hypotéz	32
3.3.3 Další zjištění a kontexty chudoby	35
4. ZÁVĚR: HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ A DISKUZE	39
6. LITERATURA:	41
7. ČLÁNKY V HOSPODÁŘSKÝCH NOVINÁCH:	43
8. PŘÍLOHY	45

Abstract: *The aim of this bachelor thesis is to determine and identify various approaches, in which media in The Czech Republic conceptualize the notion of poverty. This paper focuses on the ways, in which newspaper experts frame and report articles about poverty. In order to attain comprehensive theoretical framework, the theory of Public Arena Model is used. The main contribution of this theory is the idea of dynamic competition between different ways of framing and defining poverty. This theory stems from the social constructionist perspective. As a research technique quantitative content analysis was employed. The content analysis was conducted on the basis of 79 articles from Hospodářské Noviny newspaper. The main findings of the content analysis suggest, that there are two contexts of poverty. The framing of poverty is thus dependent on whether the content of articles refers to poverty in developed or developing countries. Moreover, on the whole, more space is given to experts, than the poor themselves. The causes of poverty are seen either as injustice or fatalism, the blaming of the poor appeared only seldom. The articles about poverty also tend to be general, rather than focused on individuals and particular events.*

Abstrakt: *Bakalářská práce se zaměřuje na různé způsoby, kterými novináři píší články o chudobě, tj. na konceptualizaci pojmu chudoba v médiích. Analýza je inspirována Modelem Veřejných Arén, který vychází z tradice sociologie sociálních problémů. Význam tohoto konceptu spočívá v důrazu na princip soutěžení mezi různými způsoby vymezení chudoby. Jako výzkumná technika byla použita kvantitativní obsahová analýza. Analyzováno bylo celkem 79 článků, které vyšly v Hospodářských novinách během posledních tří let. Hlavní zjištění práce spočívá v tom, že existují dva kontexty psaní o chudobě. Články o chudobě se liší tím, zda se jejich obsah týká chudoby ve vyspělých nebo rozvojových zemích. Obecně je více prostoru v člancích o chudobě poskytováno expertům na chudobu nežli samotným chudým. Příčiny chudoby jsou nejčastěji vnímány jako nespravedlnost a fatalismus (kultura chudoby). Obviňování chudých se objevuje pouze zřídka. Články o chudobě jsou častěji zaměřeny obecně na určité téma a méně často se orientují na konkrétní události či osudy lidí.*

1. Úvod

Cílem této bakalářské práce je na základě obsahové analýzy Hospodářských Novin zjistit, jak média v České Republice definují chudobu. Zajímám se především o to, v jakém kontextu je chudoba definována, kdo určuje a ovlivňuje definici chudoby a zda se v článcích vyskytují různá, či dokonce konfliktní vymezení tohoto pojmu. Ve svém výzkumu nahlížím na chudobu jako na sociální problém. To znamená, že se nesnažím identifikovat objektivní podmínky, které bychom mohli označit jako příčiny chudoby. Naopak, zaměřuji se na to, jak je chudoba jako sociální problém mediálně pojímána a utvářena.

Jádrem této práce je obsahová analýza, ve které se snažím určit základní způsoby a rámce v nichž je chudoba vnímána. Obsahová analýza vychází z Modelu Veřejných Arén, Hilgartner a Bosk [1988]. Chtěl bych předem upozornit, že ačkoliv je Model Veřejných Arén hlavním teoretickým modelem, který používám, vnímám ho spíše jen jako inspiraci. Neoperacionalizuji Model Veřejných Arén jako celek a rozhodně mi nejde o empirickou verifikaci tohoto modelu. Spíše se ho snažím využít pro analýzu chudoby. Zjednodušeně řečeno, zajímám se o to, jak je chudoba prezentována v médiích (v tomto případě v Hospodářských Novinách), protože to, jak lidé konceptualizují problematiku chudoby nám napovídá, kde hledají příčiny chudoby.

Podle Možného a Mareše byl charakteristickým rysem české společnosti v průběhu transformace rostoucí význam „konsenzuálního pojetí chudoby“. V tomto chápání chudoby není pouze důležité jak definuje chudobu vládnoucí třída, ale také kdo a jak stanovuje hranice chudoby. Jde o to, zda se jedná o experty, veřejné mínění nebo chudé [Možný a Mareš 1995: 35]. Výzkumy chudoby, které byly prováděny v období 90. let zkoumaly výlučně názory veřejného mínění. Vliv expertů a chudých předmětem zájmu sociologů nebyl. Snahou této bakalářské práce je tak vyplnit chybějící prostor ve výzkumu chudoby v České Republice.

Výzkumnou technikou, kterou v tomto výzkumu používám je kvantitativní obsahová analýza. Základní (záznamovou) jednotkou, kterou analyzuji, jsou články o chudobě, které vyšly v Hospodářských Novinách za poslední tři roky. Analyzovaných článků je celkem 79.

Hlavním zjištěním této práce je, že existují dva základní kontexty, ve kterých se píše o chudobě v Hospodářských Novinách. Tyto kontexty se vztahují k tomu, zda se články zabývají chudobou ve vyspělých, nebo v rozvojových zemích. Dalším zjištěním je, že předmětem článků je jak chudoba absolutní, tak relativní. O chudobě se dále píše spíše obecně, nežli na konkrétních případech a životních příbězích. Minimálně se objevuje tzv. obviňování chudých, čili hledání příčin chudoby v osobním charakteru jednotlivců.

Jaká je struktura bakalářské práce? Nejdříve se zaměřuji na výzkumy a akademické pojmání chudoby, poté se věnuji problematice sociálního konstruktivismu v oblasti sociálních problémů. Za teoretickou částí následuje představení Modelu Veřejných Arén, jeho částečná operacionalizace a vysvětlení, jak je tento model v analýze využít. Tato část je zakončena konceptualizací a operacionalizací základních proměnných. Další část se skládá z obsahové analýzy, hlavních zjištění a závěru.

2. Teoretická část

2.1 Něco málo o chudobě

Ačkoliv cílem mé bakalářské práce není teoretické pojednání o chudobě, domnívám se, že je přínosné vědět, jaké jsou základní poznatky a východiska sociálních věd. Omezím se pouze na to, jakými různými způsoby je chudoba v literatuře konceptualizována a definována. Tyto poznatky jsou důležité jednak pro základní orientaci v problematice a dále pro operacionalizaci pojmu chudoba.

Existuje mnoho různých přístupů, které se snaží definovat co znamená "být chudým". Je ovšem důležité si uvědomit, že význam "být chudý" může znamenat něco velmi odlišného v různých kulturách či státech, nebo i v rámci jednotlivých společností. Existuje shoda na tom, že chápání toho, co je chudoba, je z velké části ovlivňováno a formováno nejen socio-ekonomickou strukturou, ale také kulturními kontexty. Chudoba je tedy sociální konstrukcí jednotlivých společností a nemůžeme říct, že by existoval jeden koncept chudoby, který by byl univerzálně platný a stál mimo historii a kulturu.

Na druhé straně to, jak lidé chudobě rozumějí má i praktický dopad, protože chudoba je také politický koncept. Určitý způsob definice totiž implicitně obsahuje i návod k řešení, čili určuje způsob, kterým bude společnost problémem chudoby řešit. Je zřejmé, že preferované politiky řešení chudoby budou odrážet dominující konceptualizace v politice a v celé společnosti [Lister 2004: 2-3]. Tyto konceptualizace se vytváří jako diskurzy v rámci různých arén, jakými jsou např. média, politika a akademická obec. Je zřejmé, že síla a moc jednotlivých konceptualizací chudoby je závislá na vlivu sociální skupiny, která toto vnímání chudoby prosazuje [Ibid.: 3-4].

2.1.1 Jak definovat chudobu?

Jak bylo naznačeno výše, neexistuje jediná správná definice chudoby a definovat chudobu je akt normativní, který má společenské a politické důsledky. Na druhé straně, každá definice chudoby odraží historický, sociální a kulturní charakter společnosti.

Definice chudoby se v první řadě liší svojí šíří. Na jedné straně může být chudoba důsledkem nedostatku prostředků, který znemožňuje participaci na životě společnosti. Tento způsob bývá nazýván užší definicí. Na druhé straně můžeme zahrnout i nehmotné, symbolické aspekty jako např.: lidská důstojnost, bezmocnost, náchylnost k násilí, izolace,

pořízení či ztráta sebeúcty. Ačkoliv tato hlediska nejsou specifická pouze ve vztahu k chudobě a mohou se pojít např. s rasovými nebo genderovými stereotypy, nazýváme tento přístup širší definicí chudoby [Lister 2004: 12-13].

Jiným kritériem srovnání definic chudoby je rozlišení mezi zájmem o materialní zdroje (především příjem), nebo na druhé straně na výslednou životní úroveň. V prvním případě je chudoba definována nepřímo, determinanty životní úrovně, v druhém případě je chudoba vymezena celkovým způsobem života [Lister 2004: 14].

Definice chudoby se v neposlední řadě liší tím, zda se zaměřují na příjem a životní úroveň, nebo na celkovou schopnost nežít v chudobě. Chudoba se takto vnímá jako odepření možností žít slušný a důstojný život. Rozlišuje se mezi tím, jaký člověk vede život a tím, jaký život by žít mohl. Tento přístup se zaměřuje na to, jak jsou lidé schopni využívat prostředků, když řídí a určují své životní podmínky. Protože rozdílní lidé potřebují rozdílný příjem a odlišnou životní úroveň aby mohli vést plnohodnotný život, chudoba je definována neschopností dosáhnout přijatelné životní úrovně [Lister 2004: 15-20].

Na problematiku chudoby se můžeme podívat i z jiného pohledu. Jedná se o hledisko, které rozlišuje mezi absolutní a relativní chudobou.

I. Absolutní (existenční) chudoba je vymezena jako schopnost holého přežití. Tento typ chudoby je definován jako nedostatek prostředků pro uspokojení základních životních potřeb jakými jsou: strava, pitná voda, oblečení a bydlení. Nejznámějším pokusem vypočítat náklady na pokrytí těchto základních potřeb byla hranice chudoby, kterou pro Velkou Británii vypočítal Seebohm Rowntree¹.

II. Relativní chudoba

Relativní definice chudoby jsou většinou založeny na srovnání, velmi často s představou o běžných, převládajících podmínkách v určité společnosti. Výzkumy relativní chudoby často zkoumají strukturu výdajů a spotřeby a definují jako chudé ty, kteří nemají dostatek prostředků pro to, aby žili takový život, jaký odpovídá společenským požadavkům. Lidé žijící v relativní chudobě mohou mít dostatek stravy a základních životních potřeb, jsou ale vyloučeni z možnosti žít přijatelný způsob života. Výzkumem relativní chudoby se především v 70. a 80. letech zabýval Peter Townsend² [Dixon, Macarov 1998: 6-7].

¹ Tato mez chudoby obsahovala seznam základních potravin a některých předmětů potřebných v každé domácnosti. Na základě těchto položek sestavil Rowntree rozpočet, který představoval mez chudoby [Dixon, Macarov 1998: 1-5].

² Townsend tvrdí, že nedostatek prostředků zabraňuje postiženým lidem účastnit se sociálního života: *"Lidé trpí relativní deprivací, pokud nemohou dosáhnout takových podmínek pro svůj život, které jim umožní hrát společenské role, participovat na obvyklých vztazích a běžném chování, které se od nich očekává, protože jsou členy určité společnosti/společenství..."* [Townsend 1993: 36].

2.1.2 Chudoba v ČR

Chudoba se v moderní české společnosti neobjevila až po roce 1989, ale existovala i dříve, i když ve skryté podobě. Nový režim s sebou přinesl růst ekonomické racionality a sociální a ekonomickou změnu: na počátku 90. let se rehabilitoval význam soukromého vlastnictví a majetku jako důležitých forem sociální moci. Tento vývoj byl doprovázen znovuobjevením se chudoby, která ovšem měla odlišný (manifestní) charakter a začínala se také pomalu měnit její povaha: na místo převládajícího typu chudoby, který se týkal určitých fází lidského života (např. výchova dětí, stáří) se pomalu prosazuje „vertikální chudoba“, která není spojená s fázemi životního cyklu, ale s postavením jedince v rámci sociální stratifikace [Mareš 1998: 185-190].

Socio-ekonomická transformace české společnosti v 90. letech ovlivnila nejen míru chudoby ale také způsob, kterým se mluvilo o chudobě a společenských nerovnostech obecně. To, „že se nový režim legitimizoval kombinací rétoriky klasického liberalismu a pragmatických sociálních opatření spíše sociálně demokratického charakteru“ mělo důsledky i na měnící se diskurz chudoby. Společenské nerovnosti začínaly být vnímány jako nevyhnutelné a začala se prosazovat idea výkonové ideologie a přesvědčení o meritokratickém charakteru české společnosti [Ibid.: 191].

Nyní se dostáváme k otázce, jaké různé diskurzy chudoby v ČR existují a který z nich dominuje. Inspirováni britským výzkumem Macka a Lansleyho, Mareš a Rabušic [1995] na základě dotazníkového šetření konstatovali, že za hlavní příčiny chudoby v ČR (či jako dominantní racionalizace) byly označeny: nespravedlnost společnosti (62%), lenivost či nedostatek vůle (35%), daň pokroku (30%) a smůla nebo osud (29%) [Mareš 1998: 60].

Obdobným směrem se při výzkumu chudoby (a bohatství) vydal Kreidl [1997]. Autor dochází k závěru, že lidé vidí jako hlavní příčinu chudoby špatnou morálku a nedostatek snahy. Nedostatek příležitostí, diskriminace a další systémová selhání hrají méně významnou roli. Kreidl tvrdí, že ačkoliv systémové vysvětlení chudoby hrálo na počátku 90. let významnou roli, postupně začínají lidé začínají méně často vnímat hospodářský a politický systém jako příčinu chudoby a výrazně roste přesvědčení o zdrojích chudoby v osobním charakteru jedince (obviňování chudých). Kreidl dále upozorňuje na velmi výrazný nárůst subjektivní chudoby, ačkoliv od roku 1989 k zásadnímu zvýšení objektivní chudoby dojít nemělo. Nebezpečí disproporce mezi subjektivní a objektivní chudobou spočívá v tom, že se posiluje tendence k obviňování chudých, což vede k sociálnímu napětí mezi bohatými a chudými [Kreidl 1998: 86-88].

Ačkoliv nám tyto údaje podávají určitou informaci o tom, jak lidé bohatství a chudobě rozumějí, domnívám se že by bylo prospěšné se také zaměřit na ostatní aktéry, kteří mají vliv na to, jak je ve společnosti chudoba vnímána. S tím souvisí i snaha popsat různé způsoby, kterými je chudoba definována a určit rozsah (čili vliv) těchto alternativních způsobů vnímání chudoby. Abychom mohli tento výzkumný problém řešit, musíme najít jiný pohled na problematiku chudoby. Touto perspektivou pro mne bude sociologie sociálních problémů.

2.2 Sociologie Sociálních Problémů

„Sociální problém“ je jedním z nejstarších pojmů, kterým se sociologie zabývá a proto není divu, že se za poslední století objevila celá řada teorií sociálních problémů³. Již první sociologické koncepce, které se začaly zabývat sociálními problémy na přelomu 19. a 20. století se, mimo jiné, zabývaly chudobou. Bylo to způsobeno tím, že Evropa i USA v tomto období procházely intenzivním procesem industrializace, což s sebou mimo jiné přineslo nárůst migrace, kriminality, chudoby a sociální změny obecně. Reakcí na tento stav sociálního napětí byla formulace prvních teorií, které se zabývaly sociálními problémy. Byla to Sociální patologie a Teorie sociální dezorganizace [Jamrozik a Nocella 1998: 22-24].

Sociální patologie hledala příčiny a vysvětlení sociálních problémů (např. alkoholismus, kriminalita, chudoba, prostituce) ve vadách a nedostacích lidské povahy a lidském charakteru a používala organické analogie vypůjčené z medicíny: deviantní jedinci byli vnímáni jako nemocné části organismu, kterým byla společnost jako celek. Škola sociální dezorganizace se na druhé straně odvrátila od jedince a začala hledat příčiny sociálních problémů v ekonomické a sociální struktuře [Ibid.: 24-25]. Jednou z nejlivnějších formulací této školy byla tzv. hypotéza kulturní mezery: sociální problém vzniká ve chvíli, kdy se materiální kultura vyvíjí rychleji a dynamičtěji nežli nemateriální (normy, hodnoty, zvyky). Tento rozpor vede k napětí a k sociální dezorganizaci [Mowrer 1941: 840-841]. Oba přístupy byly postaveny na "objektivistické" definici sociálních problémů, která definuje sociální problém jako nepříznivý stav či podmínky, které jsou v rozporu s hodnotami a rovnováhou společnosti [Ritzer 2004: 15]. Sociologie sociálních problémů v této době vlastně neexistovala, protože sociologové analyzovali spíše jednotlivé problémy, bez toho, aby existovala definice toho, co to vlastně sociální problém je a co všechny sociální problémy spojuje. Studium sociálního problému se tak vzdalovalo sociologické teorii, protože se nikdo neodvážil vytvořit zobecňující rámec pro velmi různorodou kategorii sociálních problémů [Ibid.: 15-17].

³ Různé pohledy na problematiku sociálních problémů vycházely z odlišných teoretických zdrojů. Mezi nejhojněji zastoupené teorie patřily funkcionalismus, symbolický interakcionismus a konflikt hodnot [Jamrozik a Nocella 1998: 22].

Na teorii sociální dezorganizace navázali ve 30. letech Fuller a Myers⁴, kteří nabídli alternativní přístup, ve kterém objektivní podmínky již nejsou určující a nejsou ani sociálním problémem, pokud je lidé nedefinují jako nepřijatelné. Fuller a Myers tvrdili, že lidé budou definovat určitý stav jako sociální problém až ve chvíli, kdy tento stav bude v rozporu s těmi hodnotami, které zúčastnění považují za správné [Fuller a Myers 1941: 25-26]. Na druhé straně připustili význam objektivních podmínek jako nutné, nikoliv však postačující podmínky pro vznik sociálního problému [Ibid.: 25]. Na tento rozpor upozornili později Spector a Kitsuse [1977, 2001] a odstranili význam objektivních podmínek z analýzy sociálních problémů úplně. K tomuto došlo v 70. letech, kdy se zformovala teorie, která byla nazvána sociální konstruktivismus. Sociální konstruktivismus (v oblasti sociálních problémů) vycházel z knihy Bergera a Luckmanna: Sociální Konstrukce Reality. Sociálně konstruktivistické studie se staly brzy velmi populární. Výzkumy měly charakter případových studií, ve kterých byly používány převážně kvalitativní, narativní metody.

Přesvědčení, že jediné, co spojuje všechny sociální problémy je fakt, že jsou takto označeny formuloval nejdříve Herbert Blumer a později Spector a Kitsuse. Společně pro obě teorie byl fakt, že se snažily vytvořit teorii sociálních problémů s jasně vymezeným předmětem a výzkumnou metodou [Schneider 1985: 210]. Blumer se postavil proti "tradiční" definici sociálních problémů, která hledala příčiny v objektivních podmínkách a konceptualizoval sociální problém jako produkt kolektivní definice [Blumer 1971: 298-300]. Sociologové by dle Blumera měli zkoumat to, proč se některé podmínky stanou sociálním problémem a jiné nikoliv. Blumer vlastně vymezil sociální problém jako produkt, spíše nežli jako stav (srovnej: [Merton a Nisbet 1971]). Avšak ani Blumer nebyl ve své analýze absolutně důsledný, jak ukazují Spector a Kitsuse [1977]. Blumer totiž svá tvrzení o důležitosti subjektivního aspektu sociálních problémů relativizoval tím, že připustil význam objektivních podmínek jako měřítka a kritéria správnosti definice.

Sociálně konstruktivistickou perspektivu nejdůsledněji formulovali Spector a Kitsuse, kteří vymezili sociální problémy jako proces, konkrétně jako aktivity lidí, kteří některé skutečnosti ve společnosti problematizují a stěžují si na ně [Spector a Kitsuse 1977: 74-75]. Autoři tyto aktivity lidí nespojili s nějakým objektivním (nepříznivým) stavem ve společnosti, ale pouze s domnělými sociálními podmínkami a poměry. Na jedné straně vytvořili Spector a Kitsuse teorii, která analyzuje výskyt, povahu a "život" rozličných požadavků, tvrzení a stížností. Tyto aktivity se mohou týkat nejrůznějších aspektů společenského života. Na druhé straně se oba autoři zaměřili na tzv. "domnělé" či "hypotetické" společenské podmínky. Spector a Kitsuse tvrdí, že sociologové studující sociální problémy by neměli zkoumat pravdivost a oprávněnost jednotlivých tvrzení. Platnost těchto tvrzení není předmětem

⁴ Jejich práce bývají vnímány jako konfliktualistické.

sociologie sociálních problémů [Ibid.: 75-76]. Můžeme shrnout, že sociální problém je v této perspektivě specifickým typem interpretační aktivity, kterou v lidech vzniká přesvědčení, že některé aspekty společnosti jsou nesprávné a nespravedlivé. Sociologové by měli studovat, jak zúčastnění tyto sociální problémy definují a jak vyjadřují svoji nespokojenost.

Sociálně konstruktivistický model sociálních problémů Spector a Kitsuse ovlivnil a inspiroval celou řadu teoretických a empirických studií. Se zajímavým rozšířením tohoto modelu přišel Mauss, který pozornil na fakt, že sociální problém může být zkoumán také jako sociální hnutí [Miller a Holstein 1993:8]. Podobným směrem se vydali i Hilgartner a Bosk [1988], kteří se rozhodli využít při analýze sociálních problémů ekologický rámec. Tuto teorii nazvali Model Veřejných Arén. Hilgartner a Bosk v něm opustili představu přirozené historie sociálního problému a definovali sociální problémy v rámci arén veřejného diskurzu, kde různé sociální skupiny soupeří o veřejnou pozornost a slávu [Ibid.: 9]. Tímto modelem, na kterém je postavena výzkumná část bakalářské práce, je věnována následující kapitola.

Před tím, nežli se pustíme do analýzy a operacionalizace Modelu Veřejných Arén, bych rád vysvětlil některé metodologické otázky.

Jak jsem již několikrát zmínil, naprostá většina sociálně konstruktivistických výzkumů měla charakter případových studií, ve kterých byly použity kvalitativní přístupy. Snahou bylo většinou poukázat na narativní stránku konstrukce sociálních problémů, na to, jak lidé ve svých životech sociální problémy konstruují. Spector a Sarbin [1993] upozorňují na fakt, že základní a vychozí strukturou konstruktivistických výzkumů je vyprávění. Autoři nezavrhuji pozitivistické (statistické) nástroje analýzy, ale tyto postupy musí přispívat k "vyprávění příběhů", čili k narativnímu charakteru výzkumu [Spector a Sarbin 1993: 7].

Nabízí se otázka, zda je má bakalářská práce v souladu s tímto klasickým sociálně konstruktivistickým paradigmatem. Mohu kombinovat sociálně konstruktivistický model/teorii s kvantitativní metodou analýzy? Nebude nástroj mého výzkumu (obsahová analýza) v rozporu s principem narativnosti?

Ano. Má bakalářská práce je v rozporu s klasickým sociálně konstruktivistickým paradigmatem. Ve stejné pozici je ale také sám Model Veřejných Arén. Model Hilgartnera a Boska není striktně konstruktivistický, protože analyzuje principy fungování a interakce sociálních skupin a nikoliv interpretační aktivity jednotlivých lidí. Model Veřejných Arén vlastně analyzuje sociální problémy o úroveň výše nežli dřívější sociálně konstruktivistické přístupy. Hilgartner a Bosk uvádí, že existují dva možné způsoby využití jejich teorie pro empirický výzkum. První se týká analýzy dynamiky soupeření mezi jednotlivými „makrokategoriemi“ sociálních problémů (kriminalita, životní prostředí apod.) a následně porovnání situace pro různé arény (médiá, školy, soudy)⁵. Druhý přístup spočívá v analýze odlišných interpretací

⁵ Autoři dokonce navrhuji analyzovat tuto problematiku dlouhodobě, pomocí časových řad.

jednoho problému a určení podílu vlivu jednotlivých definic v rámci celkového diskurzu [Hilgartner a Bosk 1988: 73-74]. Myslím že je zřetelné, že výzkumné cíle, které si autoři kladou, spíše odpovídají statistickým, nežli kvalitativním metodám. Model Veřejných Arén tedy nepatří do tradičního, úzce definovaného sociálně konstruktivistického paradigmatu. Tento fakt mě myslím opravňuje k tomu, abych jako výzkumnou metodu zvolil kvantitativní obsahovou analýzu.

2.3 Model Veřejných Arén⁶

V čem se Model Veřejných Arén Hilgartnera a Boska odlišuje od předešlých konstrukcionistických formulací? V prvé řadě tím, že oba opustili koncept "přirozené historie" sociálních problémů. Celá řada autorů totiž předpokládala, že sociální problémy mají svoji historii, která probíhá v určitých fázích, jejichž charakter lze zobecnit. Tuto představu přirozené historie uvedli do studia sociálních problémů již Fuller a Myers [1941] a dále rozšířili Blumer a Spector a Kitsuse. Přirozená historie představuje sled několika etap, nejčastěji: vznik, uznání, institucionalizace a úpadek [Spector a Kitsuse 1977: 130-143]. Hilgartner a Bosk toto pojetí opustili a poukázali na fakt, že sociální problémy se vyvíjí spíše ve vztahu k ostatním problémům nežli na základě posloupnosti abstraktně definovaných etap [Hilgartner a Bosk 1988: 55].

V této kapitole představuji Model Veřejných Arén a podávám vysvětlení, jak ho ve svém výzkumu používám.

Hilgartner a Bosk definují sociální problém jako: "...určitý (předpokládaný) stav či situaci, která je označena jako problém v arénách veřejného diskurzu ..." [Hilgartner a Bosk 1988: 55]. Zdůrazňují, že se chtějí zaměřit na studium faktorů a sil, které způsobují, že pozornost veřejnosti se orientuje na některé "domnělé" problémy a na jiné nikoliv. Jádrem modelu spočívá v důrazu na princip soutěže mezi různými potenciálními problémy a na fakt, že pozornost veřejnosti je pokládána za vzácný statek. Důležitou roli sehrávají tzv. arénovní experti, kteří ovládají a regulují tok informací a následně i určují, co se veřejnost dozví a co nikoliv. Tímto procesem se postupně formuje kolektivní definice sociálního problému, která předpokládá a zahrnuje různorodé vlivy: vzájemné působení sociálně-psychologických, politických a kulturních faktorů. Kolektivní definice překlenuje institucionální a organizační hranice ve společnosti a v neposlední řadě také ovlivňuje způsob, jak společnost bude sociální problém řešit [Ibid.: 56].

Analýzu modelu rozčlením do tří částí. V první části se budu zabývat předpoklady modelu, tj. dynamickým procesem soutěže mezi různými sociálními problémy a charakterem

⁶ Pojmosloví, které při popisu Modelu Veřejných Arén používám, jsem převzal z přednášek PhDr. Pavla Friče Ph.D.

institucionálního prostředí, ve kterém k tomuto procesu dochází. V druhé části se zaměřím na "nosnou kapacitu" jednotlivých arén, která omezuje množství existujících problémů a na charakter interakce (zpětnou vazbu, součinnost) mezi jednotlivými arénami. Ve třetí části půjde o pravidla, která ovlivňují pravděpodobnost přežití jednotlivých problémů a budu se věnovat i vlivu arénových expertů.

2.3.1 Dynamika soutěžení a institucionální prostředí

Model vychází z předpokladu, že potenciální počet sociálních problémů je obrovský. Možné sociální problémy mezi sebou soutěží o to, které z nich se budou těšit společenské pozornosti a zájmu. Většina potencionálních sociálních problémů zůstává mimo oblast společenského vědomí, protože jen malá část z nich může upoutat zájem společnosti. Struktura soutěžení se také mění v čase, protože jak sílí povědomí o některých problémech, popularita ostatních zákonitě upadá. Sociální problémy tedy postupně vznikají, sílí a prosperují, upadají, někdy se znovu vynořují a mnoho z nich nikdy nezmizí úplně [Ibid.: 57].

Sociální problémy musí soutěžit o to, aby vstoupily do veřejného prostoru a v neposlední řadě o to, aby v něm setrvaly. Není důležité to, jak je problém ve skutečnosti závažný a palčivý, ani nejde o množství "postižených" lidí [Ibid.: 58]. Pozornost, kterou problém vyvolá závisí spíše na procesu kolektivní definice a nikoliv na objektivním (existujícím) společensky nepřijatelném stavu [Ibid.: 70].

Druhým rysem tohoto prostředí je fakt, že existuje velké množství způsobů jak definovat daný společenský problém. Vedle plurality sociálních problémů, existuje i pluralita jejich možných definic, vymezení a konstrukcí. Soutěžení mezi sociálními problémy probíhá de facto na dvou úrovních.

Úroveň 1:

Sociální problémy mezi sebou bojují o zájem veřejnosti v arénách veřejného diskurzu. Zde záleží na celé řadě okolností, který z potenciálních problémů bude úspěšný a který nikoliv.

Úroveň 2:

V rámci jedné oblasti problému mezi sebou soupeří rozličné způsoby definice a vymezení určité otázky o to, která z nich se stane dominantní interpretací dané skutečnosti

2.3.2 Arény veřejného diskurzu

Kolektivní definice sociálního problému vzniká v arénách veřejných diskurzů, kde se problémy objeví a jsou určitým způsobem formovány a následně prezentovány veřejnosti. Arénami míní Hilgartner a Bosk např.: média, soudy, divadla, občanské sdružení, profesní organizace, vládní instituce apod.[Ibid.: 58-59]. Každá aréna má jen omezenou kapacitu, omezené množství času či prostoru, které může určité problematice věnovat. Je zřejmé, že kapacita těchto arén ani zdaleka nemůže pojmut množství rozdílných potenciálních problémů a proto množství sociálních problémů, o kterém veřejnost ví a diskutuje, je touto kapacitou značně omezena.

Při vzniku a vývoji sociálních problémů hraje důležitou roli zpětná vazba mezi jednotlivými arénami. Zpětná vazba může zesílit a podpořit, nebo naopak utlumit zájem veřejnosti. Zde můžeme mluvit o „synergickém efektu“, protože relativně malé množství sociálních problémů často obsadí prostor v mnoha arénách. Ostatní problémy spíše přežívají na okraji zájmu [Ibid.: 68-69].

2.3.3 Principy selekce a experti

V každé aréně veřejného diskurzu existuje princip výběru, ovlivňující to, které problémy se budou prezentovat. Hilgartner a Bosk upozorňují, že čím bude nosná kapacita arén menší, tím dynamičtější a intenzivnější bude soutěžení a boj mezi problémy. Za hlavní principy výběru považují: dramatickosti a originalitu prezentace, nebezpečí přesycení, kulturní a politické hodnoty, nosnou kapacitu veřejných arén, specifická pravidla organizačního života, pracovní rytmus apod. [Ibid.: 61]. Zmiňme jen krátce, že sociální problémy jsou zobrazovány dramaticky, přesvědčivě až podmanivě. Často jsou užívány pojmy jako tvrdá fakta, selský rozum a vědecká analýza. Důvěrně známé problémy jsou prezentovány ve stále originálnějších a podivnějších kontextech jen proto, aby upoutaly pozornost. Prakticky všechny vlivné arény jsou ovlivněny politickými preferencemi a hodnotami a můžeme konstatovat, že jsou tendenční [Ibid.: 62-65].

Ve veřejných arénách působí dva typy expertů. Jedni se zaměřují tradiční a osvědčené kategorie sociálních problémů, jakými jsou např.: problematika životního prostředí, lidská práva nebo kriminalita. Druzí se nezajímají o problémy jako takové, ale spíše o specifické techniky práce se sociálními problémy (např.: investigativní žurnalisté, PR agentury apod.). Pro první typ expertů používám označení „věcní experti“, pro druhý „arénovní experti“.

Hilgartner a Bosk uvádí, že se experti orientují na dobře zavedené kategorie sociálních problémů, protože mohou být častým zdrojem nových zpráv. To znamená, že společností

definované okruhy sociálních problémů odpovídají personální struktuře expertů, kteří o těchto tématech píšou. Jinak řečeno, pro každý sociální problém existuje omezená skupina expertů, která se na toto téma specializuje. Mezi experty, kteří se specializují na jednu problematiku může docházet ke konfliktu nebo konsensu v definování určitého sociálního problému. Nehledě na fakt, zda jde o stav spolupráce nebo soutěžení, aktivní interakce mezi experty napomáhá zvýšení důležitosti a prestiže daného problému. [Ibid.: 68-69]

3. Výzkumná část

Výzkumná část bakalářské práce se skládá z vysvětlení metodologie výzkumu, formulace hypotéz, operacionalizace proměnných a analýzy. Výsledky analýzy jsem rozdělil do tří kapitol. V kapitole „Rozložení proměnných“ jsem provedl třídění prvního stupně, v kapitole „Testování hypotéz“ třídění druhého stupně. Kapitola „Další zjištění a kontexty chudoby“ shrnuje základní zjištění a identifikuje dva základní kontexty ve kterých se píše o chudobě v Hospodářských Novinách.

3.1 Metodologie a hypotézy

Analyzoval jsem články, které vyšly v Hospodářských Novinách od 1.1. 2003 do 1.4. 2006. Šlo tedy o období o něco delší nežli tři roky. Snahou bylo získat dostatečný počet článků, na druhé straně cílem výzkumu je zjistit jaké je současné vnímání chudoby a proto jsem nechtěl zacházet příliš do minulosti. Období tří let je tedy kompromisem mezi požadavkem co největšího vzorku na straně jedné a snahou o zachycení současných trendů na straně druhé. Domnívám se totiž, že články o chudobě z 90. let by byly příliš zatíženy percepcí problematiky transformace české společnosti.

Celkový vzorek článků, které tvoří záznamovou jednotku, je 79. Články byly vyhledány v on-line archivu Hospodářských Novin. Do analýzy jsem vybral ty články, které obsahovaly slova jako chudoba, bída, apod. Z analýzy jsem vyloučil ty články, kde se chudoba objevila v jiném nežli zkoumaném kontextu⁷ a články, kde byla bída zmíněna jen okrajově. Do analýzy byly zařazeny pouze ty články, ve kterých se objevil alespoň jeden odstavec, který se zabýval výlučně problematikou chudoby. Tím, že byly do analýzy začleněny všechny články o chudobě ve zkoumaném období, nebylo třeba provádět výběr a řešit problematiku s tím spojenou. Tento fakt také určil výběr statistických nástrojů (míry asociace v kontingenční tabulce), které byly použity pro testování hypotéz [Sirkin 2006: 360-394].

Reprezentativnost analýzy je omezena pouze na jednu arénu veřejného diskurzu. Zjištění tedy nelze vztáhnout na celou společnost, čili na celý diskurz chudoby. Na druhé straně, jak ukáží v závěru, principy nalezené na základě této analýzy mohou mít širší platnost.

Hospodářské Noviny byly vybrány jako předmět výzkumu z toho důvodu, protože nákladem obdobně velké deníky (Lidové Noviny, Právo, MF Dnes) obsahovaly minimum článků s hledanou tematikou. Je pravděpodobné, že články v Hospodářských Novinách jsou politicky a hodnotově zaujaté a že samotný obsah článků může být specifický pro dané médium. Na

⁷ Např. „gólová chudoba“ v článku ve sportovní rubrice.

druhé straně analýza se nesoustředila na hodnotová východiska, ale na způsob, kterým se o chudobě píše (zda se vyjadřují chudí a experti, zda převažují obecné nebo konkrétní zprávy, atd.).

Některé proměnné vybrané pro analýzu byly měřeny manifestním způsobem, jiné latentním způsobem. Manifestní způsob měření proměnných byl založen na počítání četností hledaných pojmů, výrazů nebo slov. Např. proměnnou „Dramatičnost prezentace“ jsem zkoumal tím, že jsem počítal četnost emocionálních a dramatických výrazů v každém článku. Latentní způsob analýzy spočíval na celkovém zhodnocení. Např. zkoumání proměnné „Příčiny chudoby“ jsem založil na celkovém zhodnocení a dojmu z článku. Ačkoliv se může zdát, že je tento latentní přístup značně subjektivní, literatura zabývající se obsahovou analýzou tento postup označuje jako reálně využitelný [Neuendorf 2002]. Problém u obou typů proměnných je otázka reliability. Jelikož jsem analýzu prováděl sám, nemohu s jistotou tvrdit, že jiní výzkumníci by došli ke stejným závěrům. Snažil jsem se ale analýzu provádět co nejobjektivněji, provedl jsem pilotáž a data jsem několikrát překódoval.

3.1.1 Hypotézy

Ačkoliv byl tento výzkum původně zamýšlen jako výlučně deskriptivní, rozhodl jsem se v průběhu výzkumu (a především samotného kódování) formulovat několik hypotéz. U proměnných, které se v těchto hypotézách objevují, jsem nerozlišoval směr závislostí, tj. neurčoval jsem závislé a nezávislé proměnné. Důvodem pro tuto metodologickou opatrnost je fakt, že dle mého názoru je společenský diskurz natolik sofistikovaný, že nikdy nelze s přesností určit které proměnné jsou důsledkem jiných. Jde spíše o synchronní, vzájemné ovlivňování se a vzájemné působení.

H1: Vyspělost země souvisí s definicí chudoby.

H2: Vyspělost země souvisí s tím kolik prostoru k vyjádření mají chudí.

H3: Existuje vztah mezi definicí chudoby a tím, zda se k ní vyjadřují věcní experti či nikoliv.

H4: Definování chudoby souvisí s tím, jakým způsobem experti komentují chudobu.

H5: Vyspělost země souvisí s tím, zda se články o chudobě zabývají chudobou obecně nebo na konkrétních případech.

3.2 Operacionalizace hypotéz a popis proměnných

Definice chudoby

Jak již bylo zmíněno v úvodu a v kapitole o chudobě, cílem této práce je zjistit, jakým způsobem je chudoba definována. Při operacionalizaci chudoby vycházím z akademického pojmání tohoto pojmu, které je založeno na rozlišování mezi chudobou absolutní a relativní. Chudobu absolutní definuji jako ohrožení schopnosti holého přežití (nedostatek základních statků kterými jsou např.: jídlo, pitná voda, přístřeší apod.) Relativní chudobu chápu jako nedostatek prostředků, které jsou nutné, aby lidé žili takový způsob života, který je od nich očekáván. V rámci této relativní definice rozlišuji chudobu vnímanou jako nedostatek peněz (např. nízký plat) a chudobu, která se netýká peněz, ale všech ostatních (symbolických) aspektů lidských vztahů (např. vyloučení z některých společenských aktivit na základě domnělé chudoby – více příklad).

Hodnoty proměnné „Definice chudoby“

1) Absolutní definice.

Příklad: *článek o chudobě v Afghánistánu, který upozorňuje na fakt, že Afghánci žijí v mimořádné chudobě, nemají dostatek potravin a že pouze čtvrtina lidí má přístup k pitné vodě [Hospodářské Noviny, 25.2.2005].*

2) Relativní definice vymezená penězi.

Příklad: *tvrzení, že plat ve výši 20 tisíc Kč je v evropských měřítcích chudoba [Hospodářské Noviny, 30.12.2005]*

3) Relativní definice vymezená sociálními vztahy.

Příklad: *článek o tom, jak děti z bohatých rodin odmítají cvičit na hodině tělocviku s dětmi, které jsou označeny za chudé [Hospodářské Noviny, 14.10.2005].*

4) Nelze určit

Dramatičnost prezentace

Dramatičnost prezentace je jedním ze základních principů selekce, které ovlivňují, zda se určitá definice sociálního problému ve veřejném diskurzu prosadí či nikoliv. Hilgatner a Bosk upozorňují, že dramatičnosti je dosahováno nejen emocionální rétorikou, ale také třeba

důrazem na tvrdá fakta a odvoláváním se na vědecké výzkumy [Hilgartner a Bosk 1988: 61-62].

Dramatičnost článků budu tedy měřit dle počtu emocionálních výrazů, který vztáhnu k velikosti článku o chudobě (měřeno počtem vět). Budu zjišťovat existenci těchto "objektů":

- 1) *Obrázek, graf*
- 2) *Emocionální rétorika*
- 3) *Vědeckost (např. odkaz na vědecký výzkum)*
- 4) *Morální odpovědnost*
- 5) *Politická odpovědnost*
- 6) *Zdůraznění existence řešení*
- 7) *Důraz na tvrdá fakta*
- 8) *Pojmy jako "čistá pravda"*
- 9) *Pojmy jako "selský rozum"*
- 10) *Zdůraznění důležitosti řešení*
- 11) *Výzva ke kolektivní akci*

Tento způsob konceptualizace a operacionalizace dramatičnosti se neprokázal jako užitečný. Ukázalo se, že pokud je dramatičnost konceptualizována takto široce, je potom vlastně každý článek dramatický. Články, které obsahovaly emocionální rétoriku a články, které obsahovaly odkazy na vědecké výzkumy, statistiky či fakta byly tedy tím pádem hodnoceny jako stejně dramatické. Naměřená dramatičnost článků byla spíše funkcí velikosti článku (delší články byly méně dramatické) a množstvím statistik a dat, které byly autorem použity. Hypotézy, které obsahovaly proměnnou „dramatičnost“ prezentace byly z tohoto důvodu z výzkumu vyřazeny.

Experti x chudí

Hilgartner a Bosk v Modelu Veřejných Arén předpokládají důležitou roli věcných expertů. Ačkoliv z formulace Hilgartnera a Boska vyplývá, že věcnými experty mohou být i novináři, budu považovat novináře pro potřeby této analýzy za „arénové experty“ a „věcnými experty“ pro mne budou pouze lidé, kteří se o problematiku chudoby zajímají profesně (např. sociální a humanitární pracovníci, vědci) [Hilgartner a Bosk 1988: 68-69].

Smyslem analýzy této proměnné je zjistit, jaký prostor dostávají v analyzovaných článcích chudí a jaký věcní experti, tj. zjistit, zda mají větší prostor pro vyjádření lidí, kteří

daným sociálním problémem trpí nebo lidé, kteří se těmito problémy zabývají z profesionálního hlediska.

Půjde o to, zda se v článcích o chudobě bude vyskytovat přímá řeč věcných expertů nebo samotných chudých. Pokud se ve článku bude vyskytovat komentář věcných expertů (v přímé řeči) budu dále analyzovat, zda obsah jeho vyjádření obsahuje fakta nebo naopak existuje snaha o vysvětlení proč jsou lidé chudí či proč existuje chudoba.

Hodnoty proměnné „Chudí“:

1) Ano.

V článku se vyskytuje přímá řeč chudých (jsou jako chudí definováni autorem článku).

2) Ne.

V článku se přímá řeč chudých neobjevuje.

Hodnoty proměnné „Věcní experti“:

3) Ano.

V článku se vyskytuje přímá řeč odborníků, kteří se o problematiku chudoby soustavně zajímají. Jde o vědce, sociální pracovníky, některé politiky, pracovníky občanských sdružení, neziskových a humanitárních organizací. Nejde o novináře, ty vnímám jako arénové experty.

4) Ne.

V článku se přímá řeč věcných expertů neobjevuje.

Hodnoty proměnné „Komentáře věcných expertů“. Tato proměnná byla kódována pouze pokud se v článku objevil komentář nějakého „věcného experta“.

1) Pouze faktické

Experti se pouze odvolávají na statistiky, výsledky výzkumů nebo politická rozhodnutí.

Příklad: *komentář v článku o rozvojové pomoci, který uvádí kolik procent lidí v jednotlivých rozvojových zemí žije v chudobě [Hospodářské Noviny, 1.6.2005].*

2) Spíše faktické

Komentáře expertů obsahují z velké většiny fakta, ale objevuje se i částečně snaha o přiblížení kontextu chudoby.

3) Spíše vysvětlující

Experti ve svých komentářích odpovídají především na otázku „Proč jsou lidé chudí?“ ale jejich komentáře mohou také obsahovat některé statistiky pro dokreslení problematiky.

4) Pouze vysvětlující

Experti odpovídají pouze na otázku „Proč jsou lidé chudí?“. Neodvolávají se na žádná fakta.

Příklad: *komentář vysvětlující romskou chudobu jako důsledek vyloučení ze společnosti na etnickém principu [Hospodářské Noviny, 15.3.2005].*

5) Nelze určit

Konkrétní a abstraktní stránka definice sociálních problémů

Výběr této proměnné je inspirován rozlišením, které provedl Iyengar [1994]. Iyengar v rámci analýzy televizních zpráv rozlišil tematické a epizodické zprávy. Epizodické zprávy zobrazují chudobu na konkrétních případech, událostech a životních příbězích. Tematické zprávy a reportáže jsou podávány v abstraktnějším kontextu se snahou o zobecnění problematiky, objasněním dalších faktorů apod. Závěr Iyengarova výzkumu spočívá v tom, že ve zprávách, kde převažoval epizodický charakter, byla vina vnímána spíše na straně individuí, oproti reportážím tematického charakteru, v nichž byla vina připisována spíše společnosti. Protože v televizním zpravodajství převažují epizodické zprávy nad tematickými, lidé mají tendenci vinit jednotlivce i za tak obecné problémy jakými jsou např. terorismus, chudoba či nezaměstnanost Iyengar [1994].

Ačkoliv předmětem mého výzkumu není analýza televizního vysílání, ale zkoumání novinových článků, pokusím se aplikovat tuto proměnnou i na tento výzkum. Rozlišuji, zda se zkoumané články zabývají chudobou obecně jako abstraktním tématem, nebo zda se píše o chudobě konkrétních lidí. Zajímám se o to, zda se články věnují jednotlivcům, společenským skupinám, konkrétním tématům nebo chudobě jako takové.

Hodnoty proměnné „Konkrétní a abstraktní stránka definice sociálních problémů“

1) Pouze epizodické.

Články o konkrétních chudých lidech, o jejich životě a problémech s chudobou.

Příklad: *článek o jeřábnici, která se na protest proti chudobě vydala na pěší pochod [Hospodářské Noviny, 27.8.2004]*

2) Spíše epizodické.

Články referují o chudobě konkrétních lidí, nikoliv však přímo o jednotlivcích, ale spíše o skupině lidí.

Příklad: *reportáž o chudobě lidí žijících v jedné peruánské vesnici v Andách [Hospodářské Noviny, 10.1.2003].*

3) Spíše tematické.

Jako spíše tematické jsem označil ty články, které pojednávaly nikoliv o konkrétních lidech, ale o problematice chudoby obecně. Problematika chudoby byla ale omezena na jednu oblast nebo téma.

Příklad: *článek o chudobě uprchlíků v Rusku [Hospodářské Noviny, 21.9.2004]*.

4) Pouze tematické.

Články jsou obecné, netýkají se ani jednotlivců ani sociálních skupin.

Příklad: *témata globální chudoby, rozvojové pomoci chudým státům atd.*

5) Nelze určit

Téma

Předpokladem pro výběr této proměnné je fakt, že každý článek bude více či méně spojen s nějakým konkrétním tématem. Téma vnímám jako spojení problematiky chudoby s různými menšinami (Romové, děti, lidé z venkova, apod.) nebo sociálními problémy (terorismus, sociální reformy, rozvojová pomoc apod.). Tato proměnná byla zařazena do výzkumu na základě pilotáže.

Hodnoty proměnné „Téma“:

- 1) Děti
- 2) Ženy
- 3) Staří lidé
- 4) Lidé z venkova
- 5) Romové
- 6) Ostatní etnické menšiny
- 7) Terorismus
- 8) Rozvojová pomoc
- 9) Chudoba v zemích třetího světa
- 10) Chudoba v bývalých zemích východního bloku
- 11) Přírodní katastrofy
- 12) Sociální reformy (např. reforma důchodového systému)
- 13) Ostatní

Příklad 1: *článek o životě lidí v romských osadách na Slovensku, práci neziskových organizací s Romy a přístupu slovenské vlády k tomuto problému [Hospodářské Noviny, 28.4.2004]. Kóduji jako téma „Romové“.*

Příklad 2: zpráva o studii Světové Banky, ze které vyplývá, že se míra chudoby v rozvojových zemích za posledních dvacet let výrazně snížila [Hospodářské Noviny, 5.5.2004].

Kóduji jako téma „Chudoba v zemích třetího světa“.

Země

Zkoumám, zda článek odkazuje na chudobu v nějaké konkrétní zemi či skupině zemí. Rozlišuji země vyspělé a rozvojové. V rámci vyspělých států kóduji zvlášť články o chudobě v České Republice. Rozdělení zemí na vyspělé a rozvojové vychází z klasifikace Organizace Spojených Národů⁸.

Hodnoty proměnné „země“:

- 1) Vyspělé
- 2) Česká Republika
- 3) Rozvojové státy

Charakter chudoby

Použití této proměnné je inspirováno rozlišením na "zaslouženě chudé" a "nezaslouženě chudé" Devereux [1998]. Za zaslouženě chudé jsou obvykle považováni bezdomovci, alkoholici, drogově závislí. Za nezaslouženě chudé naopak děti, lidé s postižením atd.

Kromě rozdělení na zaslouženě a nezaslouženě chudé přidávám další kategorii fatalistické chudoby, pro kterou se často používá označení jako kultura chudoby nebo bludný kruh chudoby. Posunul jsem rovněž význam nezasloužené chudoby, jejíž příčinu nebudu spatřovat v nepřízní osudu a náhodě, ale vnímat jako chybu společenského systému, distributivní nespravedlnosti a ekonomické globalizace.

Hodnoty proměnné „Charakter chudoby“

- 1) Chudoba zasloužená.

Jde o důsledek osobního selhání, neschopnosti nebo lenosti.

Příklad: *tvrzení, že Romové si za svoji chudobu mohou sami, protože odmítají pracovat* [Hospodářské Noviny, 17.2.2006].

- 2) Chudoba nezasloužená.

⁸ OSN používá pro klasifikaci států hned několik druhů měřítek. Pro kódování proměnné "Země" jsem se rozhodl využít klasifikaci podle HDI (Human Development Index), který neměří pouze míru ekonomického rozvoje, ale také dostupnost služeb a celkovou kvalitu života <http://www.unisdr.org/disaster-statistics/pdf/Classification-countries-UNDP-report-2004.pdf> [cit. dne 11.5.2006].

Příčina chudoby je v tomto případě důsledkem společenského a ekonomického uspořádání, nespravedlnosti nebo ekonomické globalizace.

Příklad: *názor že chudoba dětí je také způsobena tím, že stát nechrání děti nezaměstnaných rodičů* /Hospodářské Noviny, 3.3.2005/.

3) Chudoba fatalistická.

Fatalistická chudoba zasahuje určité sociální skupiny po celé generace. Z tohoto druhu chudoby je velmi obtížné se vymanit, protože již nejde pouze o nedostatek prostředků, ale vlastně také o kulturní návyky a instituce.

Příklad 1: *Článek o Bosně, kde celková rozvrácenosti regionu, málo pracovních míst a zadlužení vede k bludnému kruhu chudoby* /Hospodářské Noviny, 6.10.2003/.

Příklad 2: *Názor, že absence vzdělání a pracovních návyků uvrhuje Romy do dlouhodobé chudoby, ze které se těžko vymaňuje* / Hospodářské Noviny, 30.6.2003/.

4) Ostatní

Příčinou chudoby je náhoda, shoda okolností či přírodní katastrofy.

Příklad: *reportáž o dopadech způsobených vlnami tsunami* /Hospodářské Noviny, 4.1.2005/

5) Nelze určit

3.3. Výsledky Analýzy

Popis výsledků analýzy je rozdělen do tří kapitol. Kapitola „Rozložení proměnných“ se zabývá analýzou jednotlivých proměnných. Popis výsledků analýzy každé proměnné je doplněn grafem a interpretací. Výsledky jsou uváděny v procentech, pouze v případě proměnné „Téma“ jsou vyjádřeny v absolutních četnostech.

Kapitola 3.2.2 se věnuje testování hypotéz. Pro měření závislosti mezi proměnnými používám míry asociace v kontingenční tabulce. Jedná se o koeficienty Phi (pro tabulky 2x2) a Kendall's Tau-c (pro ordinální proměnné). Výsledky každé hypotézy jsou doplněny tabulkou a interpretací.

Kapitola „Další zjištění a kontexty chudoby“ doplňuje výsledky předešlých kapitol o analýzu článků, které se zabývají chudobou v České Republice a identifikuje dva základní kontexty, ve kterých se v Hospodářských novinách píše o chudobě. První se týká způsobu kterým se píše o chudobě ve vyspělých zemích, druhý je naopak typický pro rozvojové země.

3.3.1 Rozložení proměnných

1) Definice chudoby

V 65 článcích, které obsahovaly definici chudoby převažovala absolutní definice chudoby (58%). V rámci článků, které obsahovaly relativní definici, můžeme rozlišit články, ve kterých byla chudoba definována penězi (37%) a články kde byla chudoba vymezená sociálními (symbolickými) vztahy (5%) článků.

Graf 1: Jaká je definice chudoby?

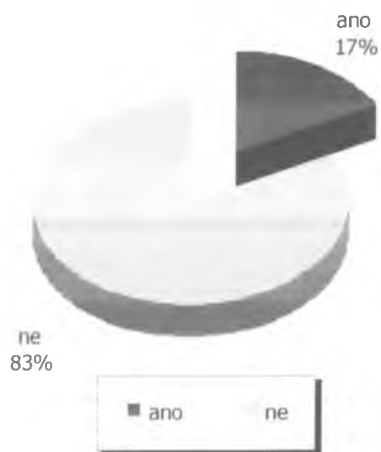
Základ grafu tvoří články, které obsahují definici chudoby
(N=65)

2) Role věcných expertů a chudých

Ve většině článků nechyběly komentáře a názory věcných expertů (68%). Naopak přímé vyjádření chudých obsahovala pouze menšina článků (17%). Domnívám se, že je společným rysem mnoha sociálních problémů, že postižení dostávají v médiích méně prostoru nežli experti, kteří mají s tímto způsobem komunikace větší zkušenosti. Druhým důvodem, proč chudí lidé dostávají méně prostoru, může být zavedený způsob, kterým novináři píší. Je pravděpodobně snazší získat vyjádření mediálně známých odborníků nežli se snažit proniknout do světa obyčejných lidí a do jejich zkušenosti s chudobou. Věcní a arénovní experti mají k sobě vzájemně blíže, nežli k chudým.

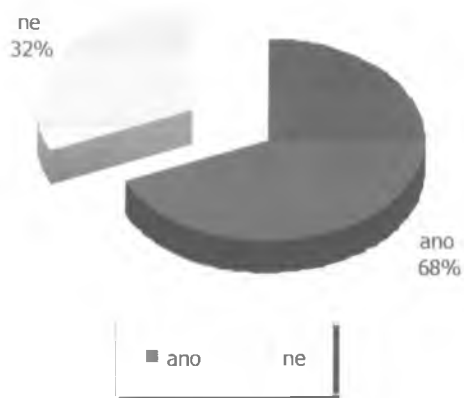
Druhým aspektem zkoumání role věcných expertů byl způsob, jakým problematiku chudoby komentují. Zajímalo mě, zda se předkládají pouze fakta, nebo zda se snaží také podávat hlubší vysvětlení proč jsou lidé chudí. 9% článků podávalo pouze fakta, 18% spíše fakta, 23% spíše vysvětlení a 14% pouze vysvětlení.

Graf 2: Objevuje se v člancích přímá řeč chudých?

Základ grafu tvoří všechny články

Graf 3: Komentují články věcní experti?

Základ grafu tvoří všechny články

Graf 4: Jak věcní experti komentují články o chudobě?

Základ grafu tvoří všechny články, ve kterých se objevily komentáře expertů (N=50)

3) Země

55% všech článků se týkalo chudoby v rozvojových zemích a 45% článků ve vyspělých zemích. Pouze 17% článků z celkového počtu se zabývalo chudobou v ČR⁹.

Graf 5: Píše se o chudobě ve vyspělých nebo rozvojových zemích?

Základ grafu tvoří všechny články

4) Konkrétní a abstraktní charakter zpráv

Analýza této proměnné vychází z rozlišení epizodických a tematických zpráv Iyengar [1994]. Jak již bylo zmíněno, v epizodických zprávách je vina kladena spíše na individua a v tematických zase na společnost. Iyengar uvádí, že v televizním zpravodajství převažují epizodické zprávy nad tematickými a tím pádem lidé mají tendenci vinit jednotlivce i za tak obecné problémy jakými jsou terorismus, chudoba a nezaměstnanost Iyengar [1994].

Analýza Hospodářských Novin prokázala, že převažují články tematické: pouze tematických zpráv bylo 49%, spíše tematických 29%, spíše epizodických 16% a pouze epizodických jen 5% článků. V Hospodářských Novinách tedy zřetelně převažovaly tematické zprávy nad epizodickými. Podle logiky uplatněné v Iyengarově výzkumu by měla převaha tematických zpráv korespondovat s nízkým počtem článků, které by příčiny chudoby hledaly v osobních rysech a charakteru individuí. V oddíle „Charakter chudoby“ si můžeme všimnout, že tomu tak opravdu je. Článků, o které obsahovaly teze o obviňování chudých bylo pouhá 3%.

⁹ Českou republiku řadím na základě klasifikace OSN mezi vyspělé státy

Větší četnost tematických zpráv v novinových článcích může být také vysvětlena tím, že televizní zpravodajství jsou často zkratkovitá a útržkovitá, protože novináři své příspěvky připravují v krátkém čase a nemají čas na to, aby do zkoumané problematiky hlouběji pronikli a zabývali se celkovým kontextem [Devereux 1998].

Graf 6: Převažují články tematické nebo epizodické?

Základ grafu tvoří všechny články

5) Charakter (příčiny) chudoby

Výsledky analýzy této proměnné jsou pro mne překvapivé v tom smyslu, že článků, které by obsahovaly obviňování chudých, čili přesvědčení o zaslouženosti chudoby bylo naprosté minimum (pouhá 3%). Tento fakt je v rozporu s výsledky, které předložil Kreidl [1998]. Na základě těchto dat je pro Čechy typické vnímat příčiny chudoby jako vinu samotných lidí [Kreidl 1998: 87-88]. Tento rozpor vysvětlují tím, že existuje nepoměr mezi tím, jak lidé o chudobě smýšlejí (a jak se o ní vyjadřují) a tím, jak o ní píše média.

54% článků charakterizovalo chudobu jako nezaslouženou. „Nezaslouženost“ se týkala jak úrovní národní (nespravedlnost v rámci systému společnosti), tak úrovní nadnárodní (nespravedlnosti mezi společnostmi). Je překvapující, že ve 41% článků byla chudoba vnímána jako fatalistická. Vysvětlení pro tento fakt předložím v následujícím oddíle.

Graf 7: Jaké jsou příčiny chudoby?

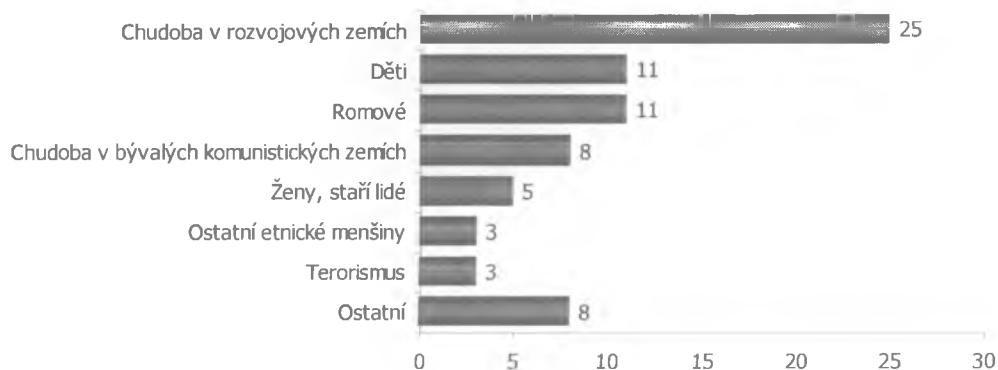
Základ grafu tvoří všechny články, ve kterých byly identifikovány nějaké příčiny chudoby (N=37)

6) Téma

Problematika chudoby je buď spojena s určitou specifickou sociální skupinou (např. chudoba dětí či Romů) nebo je prezentována jako sociální problém obecně (články o chudobě v méně rozvinutých zemích).

Dominujícím tématem byla chudoba v rozvojových zemích (25 článků). Pokud se zaměříme na další hodnoty této proměnné, mnoho článků se týkalo chudoby menšin: Romů, dětí, žen, starých lidí nebo etnických skupin (viz Graf 8). V grafu vidíme, že existují dva různé způsoby psaní o chudobě. Zhruba polovina článků se věnuje chudobě podle geografického principu (rozvojové státy a bývalé komunistické státy), zatímco druhá polovina se soustředí spíše na chudobu určitých sociálních skupin (Romové, děti, ženy, staří lidé a etnické menšiny).

Graf 8: Jaká jsou témata článků o chudobě?

Základ grafu tvoří všechny články. Hodnoty u jednotlivých témat nezobrazují procenta, ale absolutní četnosti.

3.3.2 Testování hypotéz

H1: Vyspělost země souvisí s definicí chudoby ($\Phi = -0,68$, $\text{Sig.} = 0,000$)¹⁰

Mezi proměnnými „Definice chudoby“ a „Země“ existuje silná závislost ($\Phi = -0,68$). Výsledek hypotézy ukazuje Tabulka 1, která naznačuje, že chudoba je vnímána kontextuálně. O chudobě se píše jinak v případě vyspělých a chudých zemí. Ve vyspělých zemích se chudoba vnímá spíše prostřednictvím srovnání (relativní definice), o chudobě v rozvojových zemích se píše většinou v absolutním smyslu¹¹.

Tabulka 1: definice x země

Země	Definice chudoby		Celkem
	Absolutní	Relativní	
Vyspělé státy	9%	36%	45%
Rozvojové státy	48%	6%	55%
Celkem	58%	42%	100%

¹⁰ V závorce vždy uvádím významnost testu (Sig.) a velikost závislosti. Pro měření závislosti jsem používal koeficienty Phi (pro tabulky 2x2) a Kendall's Tau-c (pro ordinální proměnné).

¹¹ Důvodem, proč i ve vyspělých zemích se objevuje absolutní chudoba může být způsobena stylem, jakým se píše o chudobě etnických menšin (např. Romové v ČR, přistěhovalci z Afriky ve Francii apod.).

H2: Vyspělost země souvisí s tím kolik prostoru k vyjádření mají chudí (Phi = 0,149, Sig. = 0,197)

Hypotéza se neprokázala. Ačkoliv v Tabulce 2 vidíme, že komentáře chudých jsou v člancích o chudobě v rozvinutých zemích relativně častější nežli v člancích o zemích rozvojových, tento rozdíl není signifikantní a chudí mají obecně malý prostor pro vlastní prezentaci. Pokud nahradíme proměnnou „Země“ proměnnou „Definice chudoby“, tj. budeme zjišťovat zda chudí dostávají více prostoru v člancích o relativní či absolutní chudobě, dostaneme obdobné výsledky (Phi = 0,032, Sig. = 0,761).

Tabulka 2: definice x chudí

Chudí	Země		Celkem
	Vyspělé	Rozvojové	
Ano	10%	7%	17%
Ne	35%	48%	83%
Celkem	45%	55%	100%

H3: Existuje vztah mezi definicí chudoby a tím, zda se k ní vyjadřují věcní experti či nikoliv (Phi = -0,136, Sig. = 0,195).

Hypotéza se nepotvrdila. Ačkoliv Tabulka 3 naznačuje, že věcní experti se častěji vyjadřují k článkům o relativní chudobě, tento rozdíl není signifikantní. Pokud ovšem místo proměnné „Definice chudoby“ použijeme proměnnou „Země“, statistická závislost se prokáže (ačkoliv ne příliš silná: Phi=0,257, Sig.=0,026). Na základě těchto dat se domnívám, že experti se častěji vyjadřují k takové chudobě, která je aktuálnější. Jde však spíše o hypotézu, jejíž testování by bylo námětem dalších výzkumů.

Tabulka 3: experti x definice

Definice	Věcní experti		Celkem
	Ano	Ne	
Absolutní	39%	19%	58%
Relativní	34%	8%	42%
Celkem	73%	27%	100%

Tabulka 4: experti x země

Definice	Věcní experti		Celkem
	Ano	Ne	
Vyspělé státy	37%	8%	45%
Rozvojové státy	32%	23%	55%
Celkem	69%	31%	100%

H4: Definování chudoby souvisí s tím, jakým způsobem experti komentují chudobu (Tau-c=0,403, Sig.=0,006)

Hypotéza se potvrdila. Věcní experti, kteří komentují chudobu, se soustředí spíše na fakta pokud mluví o absolutní chudobě a více vysvětlují v případě relativní chudoby. Nahrazením proměnné „Definice chudoby“ proměnnou „Země“ se závislost zvýší (Tau-c=0,789). Zdá se tedy, že nehraje až takovou roli to, o jaký typ chudoby se jedná, ale jde spíše o to, jak je „nám“ chudoba vzdálená. Chudoba, která je aktuální (tedy relativní) potřebuje více zdůvodňovat a vysvětlovat nežli chudoba, která aktuální a zřejmá není.

Tabulka 5: definice x komentáře věcných expertů

Definice	Komentáře věcných expertů				Celkem
	Pouze fakta	Spíše fakta	Spíše vysvětlení	Pouze vysvětlení	
Absolutní	11%	18%	20%	4%	53%
Relativní	2%	11%	16%	18%	47%
Celkem	13%	29%	36%	22%	100%

H5: Vypěstlost země souvisí s tím, zda se články o chudobě zabývají chudobou obecně nebo na konkrétních případech (Tau-c=0,33, Sig.=0,006).

Tabulka 6: země x konkrétní/abstraktní charakter článků

Země	Konkrétní/abstraktní charakter článků				Celkem
	Pouze epizodické	Spíše epizodické	Spíše tematické	Pouze tematické	
Vyspělé státy	5%	11%	12%	16%	45%
Rozvojové státy	0%	5%	16%	33%	55%
Celkem	5%	16%	28%	49%	100%

Hypotéza se potvrdila. Ve vyspělých státech převažují epizodické zprávy více nežli ve státech rozvojových. Toto zjištění je vysvětlitelné tím, že o (absolutní) chudobě v rozvojových státech se píše v abstraktnějším kontextu.

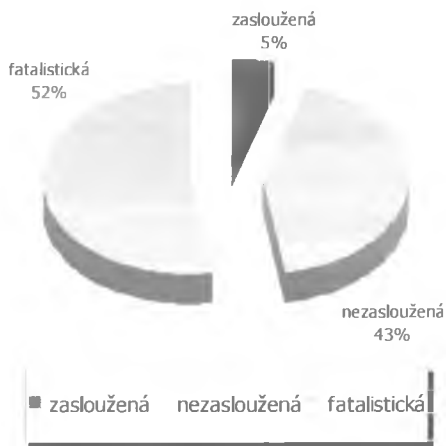
3.3.3 Další zjištění a kontexty chudoby

Hlavní hledisko, podle kterého jsem třídil data byla příslušnost k vyspělým a rozvojovým zemím. Tato analýza již byla částečně provedena v kapitole „Testování hypotéz“. Nyní tuto zjištění shrnu a doplním o další proměnné, především o analýzu dat týkajících se článků o chudobě v České Republice. Následující odstavec shrnuje části 3.3.1 a 3.2.2. Ve zbytku této kapitoly uvádím doplňující zjištění.

V člancích o vyspělých zemích převažuje relativní pojmání chudoby, naopak v člancích o rozvojových zemích dominuje absolutní definice. Obdobný rozdíl lze najít v četnosti komentářů věcných expertů. Články o chudobě v rozvinutých zemích většinou obsahovaly komentáře expertů a tyto komentáře byly z velké většiny založeny na vysvětlení (Proč existuje chudoba? Proč je někdo chudý?). V člancích o chudobě v rozvojových zemích bylo komentářů expertů výrazně méně a převažujícím obsahem těchto zpráv byla fakta. Obdobným způsobem bylo diferencováno rozdělení epizodických a tematických zpráv. Ačkoliv tematické zprávy převažují celkově, v méně rozvinutých zemích je tato převaha absolutní, ve vyspělých zemích je výrazně slabší.

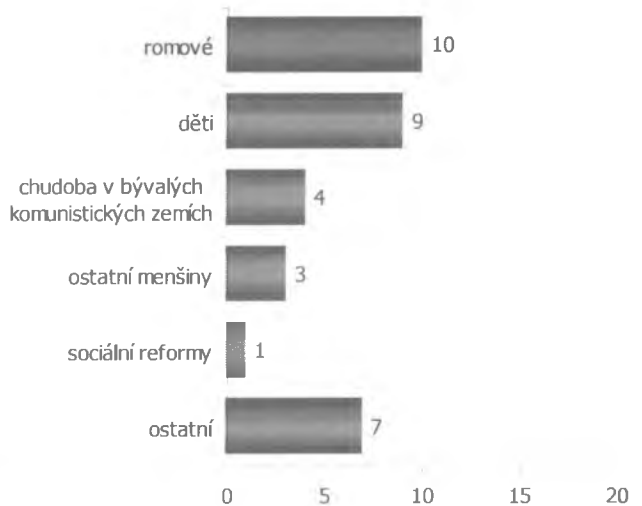
Zásadní rozdíl je ovšem v tématu článků. Nejčastějším tématem článků o chudobě v rozvinutých zemích byla chudoba Romů a dalších menšin (dětí, žen, starých lidí apod.). Naopak v rozvojových zemích byla nejčastějším tématem chudoba obecně. Jediným specifictějším tématem byla otázka terorismu. Zajímavým zjištěním je pro mne fakt, že ve vyspělých zemích se nejčastěji zmiňovala jako příčina chudoby chudoba fatalistická a v rozvojových zemích to byla naopak chudoba nezasloužená.

Graf 9: Charakter chudoby v člancích o vyspělých zemích

Základ grafu tvoří články, které se zabývají chudobou ve vyspělých zemích (N=34)

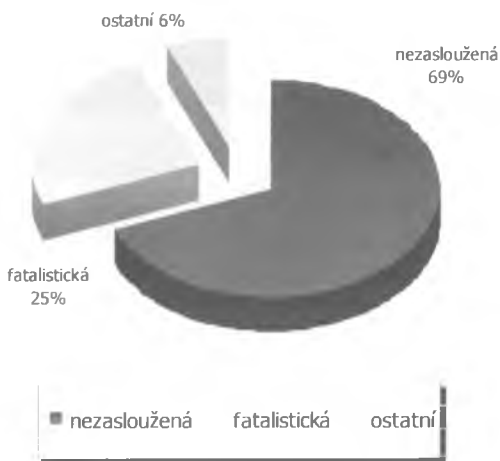
Graf 10: Témata článků o chudobě ve vyspělých zemích

Základ grafu tvoří články, které se zabývají chudobou ve vyspělých zemích (N=34)

Hodnoty v grafu nezobrazují čísla, ale absolutní četnosti

Graf 11: Charakter chudoby v člancích o rozvojových zemích

Základ grafu tvoří články, které se zabývají chudobou v rozvojových zemích (N=41)

Graf 12: Témata článků o chudobě v rozvojových zemích

Základ grafu tvoří články, které se zabývají chudobou v rozvojových zemích (N=41)

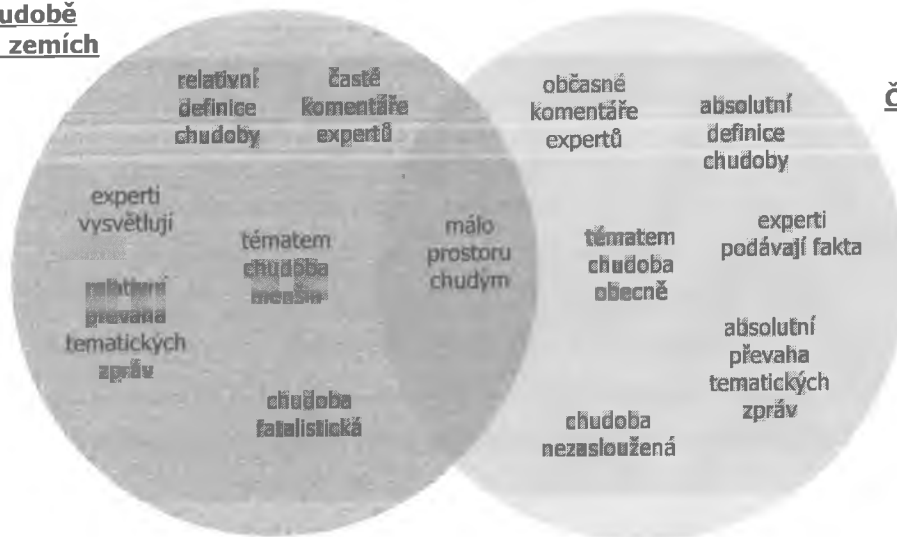
Hodnoty v grafu nezobrazují čísla, ale absolutní četnosti

Ve zkoumaném období obsahovaly Hospodářské Noviny pouze 15 článků o chudobě v České Republice. Tato data lze analyzovat (nejedná se o výběrová data, získané články o chudobě v ČR reprezentují celkovou populaci), ale protože zmíněných článků bylo pouze 15, omezím se jen na krátké zhodnocení. V článcích o chudobě v ČR se objevilo pouze relativní pojetí chudoby. Komentáře věcných expertů byly přibližně stejně časté jako v celém souboru (60%). Naopak chudí dostávali v článcích o chudobě v České Republice více prostoru (30%). Komentáře expertů obsahovaly vždy vysvětlení a neobjevil se článek, který by byl založen pouze na faktech. Dominujícím tématem byla překvapivě chudoba dětí (přes 50%) a příčiny chudoby byly většinou vnímány v rovině systému (asi 80%).

Tato zjištění lze schematicky znázornit Grafem 13. Existují dva základní kontexty vnímání chudoby: chudoba vnímaná na základě článků o rozvojových a vyspělých zemích. V rámci článků o chudobě ve vyspělých zemích existuje také kontext psaní o chudobě v České Republice. Oba základní kontexty jsou protikladné, protože u většiny proměnných (šest ze sedmi) byly zjištěny rozdílné hodnoty. Přesto mají tyto kontexty společné rysy: pro oba způsoby psaní je typická malá četnost komentářů samotných chudých a absence hledání příčin chudoby v selhání jednotlivců (obviňování chudých).

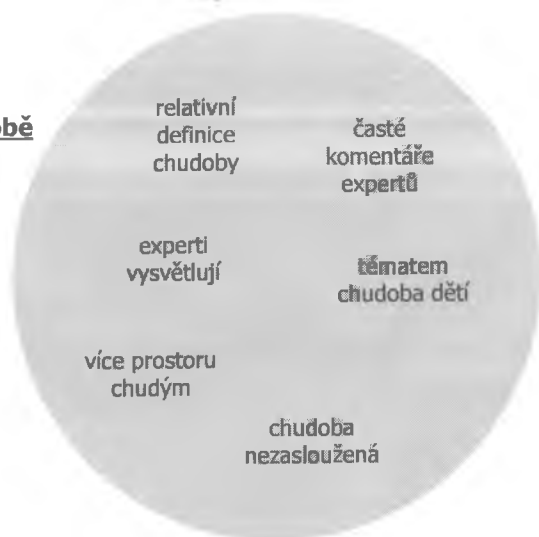
Graf 13: Kontexty chudoby

**Články o chudobě
v rozvinutých zemích**

**Články o chudobě
v rozvojových
zemích**

**Články o chudobě
v ČR**

4. Závěr: hlavní zjištění a diskuze

V úvodu a teoretické části jsem zmínil, že mou snahou je zjistit, jakým způsobem píše média o chudobě. Nejde tedy o výzkum názorů široké veřejnosti, ale o postoje expertů a částečně i samotných chudých. Výsledky analýzy se netýkají veřejného mínění, ale spíše kontextů ve kterých novináři o chudobě píší.

Z analýzy četností jednotlivých proměnných vyplývá, že nepatrně převažuje absolutní chudoba nad relativní. Velmi často se v článkách vyjadřují experti (odborníci na chudobu), naopak velmi málo prostoru mají samotní chudí. Zajímavým výsledkem analýzy je pro mne zjištění, že výrazně převažují tematické zprávy nad epizodickými.

Kontexty, v rámci kterých se o chudobě píše zobrazují Grafem 13. Tyto kontexty jsou založeny na dichotomii rozvojových a vyspělých států. O každé z těchto kategorií se píše odlišným způsobem.

V článkách o vyspělých zemích převažuje relativní pojmání chudoby a často se objevují komentáře expertů, které jsou založené na vysvětlování problematiky chudoby. Celkově převažuje tematický charakter zpráv nad epizodickým, jako příčina je vnímána chudoba fatalistická a často se píše o chudobě menšin.

V článkách o rozvojových zemích se nejčastěji objevuje absolutní definice, komentáře expertů jsou méně frekventované nežli v případě článků o rozvinutých zemích a jsou zaměřeny na fakta. Dominují tematické zprávy nad epizodickými a jako příčina je vnímána chudoba nezasloužená.

O chudobě v České Republice se píše obdobně jako o chudobě ve vyspělých zemích s tím rozdílem, že jako hlavní příčina chudoby v ČR je vnímána chudoba nezasloužená (systémová) a nikoliv fatalistická.

Jediným obecným rysem psaní o chudobě je fakt, že pouze málo prostoru je ponecháno samotným chudým a že jen výjimečně jsou příčiny chudoby hledány v selhání jednotlivců (obviňování chudých).

Nabízí se otázka, jak lze vysvětlit zjištění, že existují rozdílné kontexty chudoby. Proč se experti častěji vyjadřují k článkům o chudobě ve vyspělých zemích? Proč se liší jejich komentáře v článkách o vyspělých a rozvojových zemích? Proč jsou články o chudobě v rozvojových zemích obecnější nežli v rozvinutých?

Tento rozpor vysvětluji tím, že „lidé málokdy věnují pozornost věcem, o kterých si myslí, že se jich netýkají“ [Hayesová 1998: 109]. Problémy, které jsou lidem bližší se stávají

aktuálnějšími a zajímavějšími. Domnívám se, že tomu odpovídá i způsob, kterým novináři o chudobě píší. Konkrétnější obsah článků o chudobě ve vyspělých zemích, vyšší četnost komentářů odborníků a fakt, že jejich příspěvky neobsahují pouze holá fakta, ale i vysvětlení příčin chudoby, může poukazovat na to, že chudoba ve vyspělých zemích je pro čtenáře aktuálnější. Jsou pro něj patrně zajímavější detailnější informace pouze o takové chudobě, jejíž prostředí výskytu je mu blízké. Naopak absolutní chudoba v rozvojových zemích je popisována obecněji a abstraktně. Ve způsobu prezentace chudoby v rozvojových a vyspělých zemích se neprojevuje ani tak objektivní stav podmínek chudoby, jako spíše tendence rozlišovat mezi chudobou vzdálenou a blízkou. Možným vysvětlením je, že hlavním kritériem rozlišení mezi dvěma kontexty chudoby je představa, že chudoba v rozvojových zemích je českému čtenáři natolik vzdálená, že by konkrétní zprávy nezvýšily jeho zájem o tuto problematiku.

Zbývá zodpovědět na otázku, jaká je vlastně reprezentativnost těchto zjištění. Zobecňovat na základě analýzy jednoho periodika na celý způsob psaní o chudobě nelze. Na druhé straně patří Hospodářské noviny k jedněm z nejčtenějších periodik v České Republice, a proto se domnívám, že články v nich publikované musí odpovídat zavedenému způsobu psaní a čtení novinových zpráv. Je již otázkou dalších výzkumů, zda tyto principy platí i v ostatních arénách veřejného diskurzu nebo dokonce platí obecně pro diskurz chudoby jako takový.

6. Literatura

Berelson, B. 1971. *Content analysis in communication research*. New York: Hafner Publishing Company.

Blumer, H. 1966. Sociological Implications of the Thought of Georg Herbert Mead. *The American Journal of Sociology* 71(5): 535-544.

Devereux, E. 1998. *Devils and angels: television, ideology and the coverage of poverty*. Luton: John Libbey Media.

Dixon, J., D. Macarov 1998. *Poverty - A persistent global reality*. London: Routledge.

Fuller, R., R. Myers 1941. „Some Aspects of a Theory of Social Problems.“ *American Sociological Review* 6(1): 24-32.

Hayesová, N. 1998. *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál.

Hilgartner, S., C.L. Bosk 1988. „The Rise and Fall of Social Problems: A Public Arenas Model.“ *The American Journal of Sociology* 94(1): 53-78.

Holstein, J.A., G. Miller 1993. *Reconsidering social constructionism. Debates in social problems theory*. New York: Aldine De Gruyter.

Iyengar, S. 1994. *Is anyone responsible? How TV frames political issues*. Chicago: Chicago university press.

Jamrozik, A., L. Nocella 1998. *Sociology of social problems: Theoretical perspectives and methods of intervention*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kreidl, M. 1997. „Percepce příčin chudoby a bohatství“. *Pracovní listy Sociální Trendy 7/1997*. Praha: Sociologický ústav.

Kreidl, M. 1998. „Changes in the perception of poverty and wealth The Czech Republic, 1991-1995.“ *Czech Sociological Review* 6(1): 73-97.

Lister, R. 2004. *Poverty - Key concepts*. Oxford: Polity.

Mareš, P. 1998. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON.

Merton, R.K., R. Nisbet 1976. *Contemporary social problems*. New York : Harcourt Brace Jovanovich.

Mowrer, E.R. 1941. „Methodological Problems in Social Disorganization.“ *Sociological Review* 6(6): 839-852.

Možný, I., P. Mareš 1995. *Institucionalizace chudoby v Čechách*. Foundation for Research on Social transformation.

Neuendorf, K.A. 2002. *The content analysis guidebook*. London: Sage Publications Ltd.

Ritzer, G. 2004. *Handbook of social problems: a comparative international perspective*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Ritzer, G. 2004. *Modern social theory*. New York: McGraw-Hill.

Sarbin, T., J. Kitsuse 1993. *Construction the social. Inquires in social construction series*. London: Sage.

Schneider, J. 1985. „Social Problems: The Constructionist View“. *Annual Review of Sociology* 11: 209-229.

Sirkin, M.R. 2006. *Statistics for social sciences*. California: Sage Publications.

Spector, M., J. Kitsuse 2001. *Constructing social problems*. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers.

Townsend, P. 1979. *Poverty in United Kingdom. A survey of household resources and standards of living*. Harmondsworth.

7. Články v Hospodářských Novinách

Až budou pršet stokoruny. *Hospodářské Noviny*. 14.10.2005

Bída vyhání Inguše do hor. *Hospodářské Noviny*. 21.9.2004

Bosna se pomalu utápí v chudobě. *Hospodářské Noviny*. 6.10.2003

Brát si půjčku na nákupy se nevyplatí. *Hospodářské Noviny*. 30.12.2005

Duhové děti Inků. *Hospodářské Noviny*. 10.1.2003

Chudoby ve světě pomalu ubývá, tvrdí Světová banka. *Hospodářské Noviny*. 5.5.2004

Chudých bude kvůli vlnám o milióny více. *Hospodářské Noviny*. 14.1.2005

Jeřábnice protestuje proti chudobě pěším pochodem. *Hospodářské Noviny*. 27.8.2004

Mikuláš Dzurinda: Dražší potraviny volby neprohrají. *Hospodářské Noviny*. 17.2.2006

OSN: Život Afghánců je těžký, hrozí chaos. *Hospodářské Noviny*. 24.2.2005

Pro Romy z Košic je práce nejbliž v Česku. *Hospodářské Noviny*. 28.4.2004

James D. Wolfensohn a George Soros: Proč na evropských Romech záleží? *Hospodářské Noviny*. 30.6.2003

Třetině slovenských dětí hrozí chudoba. *Hospodářské Noviny*. 15.6.2005

Třidu ovládne ten, kdo má první mobil. *Hospodářské Noviny*. 3.3.2005

V Česku přibývá chudých dětí. *Hospodářské Noviny*. 3.3.2005

Wolfowitz chce napříště více půjčovat africe. *Hospodářské Noviny*. 1.6.2005

Z ruských petrodolarů si nejvíce ukrojí Moskva. *Hospodářské Noviny*. 1.6.2004

8. Přílohy

8.1 Projekt bakalářské práce

Název: Proces vzniku chudoby jako sociálního problému

Téma

Ve své bakalářské práci se chci zaměřit na téma chudoby. Chudoba totiž není pouze fenoménem třetího světa, ale i nevyhnutelnou charakteristikou průmyslově rozvinutých zemí. Příčinou chudoby ve vyspělých zemích potom není nedostatek zdrojů, ale spíše způsob jejich redistribuce. Proto se i v rozvinutých zemích konstituuje chudoba jako sociální problém.

Předmětem mého zájmu tedy bude, jak se chudoba institucionalizuje jako sociální problém a jak proniká do veřejného diskurzu. Problém chudoby totiž není jednoznačně vymezen a definován. Objevují se současně různé definice a přístupy, které jsou často rozdílné nebo dokonce protikladné. Cílem této práce bude zjistit, jak se v České Republice utváří kolektivní definice chudoby a jakými způsoby a v jakých kontextech je definována.

Metoda

Obsahová analýza Hospodářských Novin

Otázky, na které se chci zaměřit

1. Jakými různými způsoby a v jakých kontextech je chudoba prezentována a definována? Jak silné jsou vlivy těchto různých přístupů? Jaká je různost v definování chudoby? Klesá nebo stoupá?
2. Je chudoba spíše definována objektivně či subjektivně?
3. Existuje něco jako kolektivní definice chudoby v ČR nebo existuje více definic chudoby, které se liší dle tématu (kontextu)?
4. Kdo definuje chudobu jako sociální problém? (Politici, zájmová uskupení, intelektuálové, apod.)

5. Kdo jsou v případě chudoby „arénoví experti“, kteří se vyjadřují k chudobě jako experti a interpretují ji?

Struktura práce

- 1) Téma práce a vymezení problému
- 2) Teoretická východiska
 - a) Reflexe sociálně konstruktivistického přístupu
 - b) Shrnutí modelu veřejných arén
- 3) Analýza
 - a) Metodologické poznámky
 - b) Dílčí zjištění a jejich rozbor
- 4) Hlavní zjištění
- 5) Závěr

Literatura

Blumer, H. 1966. Sociological Implications of the Thought of Georg Herbert Mead. *The American Journal of Sociology* 71(5): 535-544.

Fuller, R., R. Myers 1941. „Some Aspects of a Theory of Social Problems.“ *American Sociological Review* 6(1): 24-32.

Hilgartner, S., C.L. Bosk 1988. „The Rise and Fall of Social Problems: A Public Arenas Model.“ *The American Journal of Sociology* 94(1): 53-78.

Mareš, P. 1998. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON.

Konzultant: Doc. PhDr. Jadwiga Šanderová CSc.